

1. Παράσταση του Κολοσσού, κατά Rottiers.

Ο ΚΟΛΟΣΣΟΣ ΤΗΣ ΡΟΔΟΥ: Μαρτυρίες και απόψεις

Η ταύτιση μιας πόλης με το λαμπρότερο και, κυρίως, το μεγαλύτερο σε διαστάσεις μνημείο της είναι το αποτέλεσμα μιας αφαιρετικής αντίληψης που χαρακτηρίζει τις κοινωνίες σ' όλη τους την ιστορική πορεία.

Ποιος θα ήταν εκείνος ο αρχαίος που, όταν συζητούσε για την πόλη της Αθήνας, δεν θα έφερνε στο νου του τον Παρθενώνα, ή το ναό της Αρτέμιδος, όταν μιλούσε για την Έφεσο, τον Φάρο, εάν επρόκειτο για την Αλεξάνδρεια, ή το Αμφιθέατρο Κολοσσαίο, εάν αναφερόταν στη Ρώμη;

Έτσι μπορούμε να κατανοήσουμε περισσότερο αυτή την αφαιρετική λειτουργία του νου, που πολλές φορές οδηγεί ακόμα και σε φανταστικές εικόνες για μνημεία που δεν τα έχουμε δει. Πολλές φορές η αίγλη τους, ντυμένη με το θύριο και την παράδοση, τα διατήρησε ζωντανά στο μυαλό και την καρδιά των ανθρώπων, ακόμα και μετά την καταστροφή τους, δημιουργώντας υποθετικές και παράτολμες εικόνες τους.

Κάτι ανάλογο πιστεύω πως συνέβη με τον Κολοσσό της Ρόδου, ένα από τα θεωρούμενα, από τους αρχαίους, «Επτά θαύματα».

Ποιος θα αναφερθεί σήμερα στη Ρόδο, και δε θα φέρει στο νου του την εικόνα των μαθητικών βιβλίων, των περιοδικών, των εφημερίδων, αλλά και των επιστημονικών συγγραμμάτων, που παρουσιάζουν το άγαλμα του Θεού Ήλιου στημένο με ανοιχτά πόδια πάνω από το μικρό λιμάνι της Ρόδου (το Μαντράκι), αφήνοντας να περάσουν από κάτω τα πλοία;

Την ιστορία αυτού του μνημείου θα προσπαθήσουμε να ανασυνθέσουμε, βασισμένοι στις αρχαίες μαρτυρίες και στις απόψεις που διατυπώθηκαν σε νεότερους χρόνους.

Αντώνης Μαστραπάς

Αρχαιολόγος

2. Ιχνογράφημα του Philippo Galle.

Αναμφισβήτητα την πιστότερη εἰκόνα για ένα έργο του παρελθόντος μας παρέχουν οι χρονικά πιλησιέστερα προς αυτό μαρτυρίες. Οι πληροφορίες των αρχαίων και μεσαιωνικών συγγραφέων, αν και περιορισμένες, είναι σε πολλά σημεία διαφωτιστικές, ως προς τον Κολοσσό. Χρονικά καλύπτουν περίοδο 9 περίπου αιώνων, δηλαδή το χρόνο που ο Κολοσσός, έτστω και σε ερείπια, ήταν ορατός. Σειρά από ποικιλά σε περιεχόμενο κείμενα θίγουν το θέμα της εποχής της κατασκευής, του λόγου που άθιστε σ' αυτήν, των διαστάσεων και της μορφής του, και αναφέρονται στην πτώση και τη μετέπειτα τύχη του.

Καλλιτέχνης, σύμφωνα με το σύνολο των μαρτυριών, ήταν ο γλύ-

πης Χάρης από τη Λίνδο. Αναφέρεται ως μαθητής ενός από τους πιο ονομαστούς γλύπτες του 4ου π.Χ. αι., του Λύσιππου.

Η κατασκευή του αγάλματος συνδέεται άμεσα μένα σημαντικό γεγονός της ιστορίας της Ρόδου, την πολιορκία της από τον Δημητρίο. Η άμινα των Ροδίων και η βοήθεια που δέχτηκαν από τους συμμάχους τους απέτρεψαν την κατάληψη της πόλης (305/41 π.Χ.), παρά την πολύμηνη πολιορκία και τα πολιορκητικά μηχανικά μέσα που χρησιμοποίησε ο Δημητρίος.

Η αντιρία της πόλης, όπως ήταν φυσικό, αποδόθηκε στον προστάτη της θεό, τον Ήλιο. Το υλικό που άφησε πίσω του ο Δημητρίος ήταν η βασική προϋπόθεση για την κατασκευή του Κολο-

σού. Οι ποσότητες του χαλκού και του σιδήρου φαίνεται ότι ήταν τεράστιες. Ωπως αναφέρει ο ιστορικός Διόδωρος ο Σικελιώτης: «Ο Δημητρίος μετά την αποτυχία από τη θάλασσα αρχίζει τις επιθέσεις από την Εηρά. Από κάθε ειδούς υλικό έκαμε μηχανή που ονομάσπικε Ελέπολ... σε σχήμα τετράγωνο, που η κάθε πλευρά της είχε μάκρος 50 πήχεις, από τετράγυμνα ξύλα δειμένα με σίδερα... Η μηχανή στριζόταν σε οκτώ μεγάλους τροχούς και όλο το κατασκεύασμα ήταν εννεάώρῳ. Οι τρεις εξωτερικές πλευρές της μηχανής ήταν ντυμένες με σιδερένιες λεπίδες καρφωμένες για να μη προσβάλλεται από τα πυρφόρα βέλη. Για το χειρισμό της μηχανής αυτής διαλέχηκαν απ' όλη

την εκστρατευτική δύναμη οι πλέον ρωμαλέοι ἄνδρες, 3.400... Εκτός απ' αυτή, έκανε και μικρότερες μηχανές και είναι γνωστό βέβαιο ότι ο Δημήτριος ήταν υπερβολικά επιδέξιος στο να επινοεί εύκολα (μηχανές) περισσότερο και από τους ειδικούς, γι' αυτό πήρε και την προσωνυμία «πολιορκητής».

Σύμφωνα με μαρτυρία του Πλίνιου, για την κατασκευή του Κολοσσού δαπανήθηκαν 300 τάλαντα και οι εργασίες κράτησαν 12 χρόνια. Πιθανώς το έργο να ήταν έτοιμο γύρω στα 292 π.Χ. Οι διαστάσεις του ήταν τεράστιες, γεγονός που μαρτυρείται από το όνομα «Κολοσσός», που έλαβε ήδη από την εποχή της κατασκευής του. Όλες οι πηγές συμφωνούν ότι τον «Ἅλιον Κολοσσόν... ἐπτάκις δέκα χάρης ἐποίει πήχεων». Το ύψος του δηλαδή ήταν 70 πήχεις, που ισοδυναμεί με 31-32 μέτρα. Είναι χαρακτηριστικές οι μαρτυρίες που δείχνουν το θαυμασμό και την εντυπωσία των αρχαίων σχετικά με το μέγεθος του, γιατί ήταν το μεγαλύτερο ἄγαλμα του ελληνικού και ρωμαϊκού κόσμου. «Εμακάνοντο κολοσσὸν πρὸς Ὀλυμπὸν», όπως αναφέρει το επίγραμμα που πιστεύεται ότι βρισκόταν χαραγμένο στη βάση του. Ο Λουκιανός, σ' έναν από τους διαλόγους του, παραθέτει τη φανταστική ιστορία του Μέ-

νιππού, που είχε ανέβει στον ουρανό, πάνω στα σύννεφα. Από εκεί ψηλά παραπτηρεί: «έαν δεν εβλεπετον τὸν Κολοσσὸν τῆς Ρόδου καὶ τὸν πύργο τῆς Φάρου [του νησιού μπροστά στο λιμανί της Αλεξανδρείας, επὶ του οποίου ο ομώνυμος Φάρος], θα μου διέφευγε τελείως από την προσοχή γη». Άλλα και ο Πλίνιος περιγράφει πως: «δὲν μπορεῖ κανεὶς να αγκαλιάσει οὔτε καὶ το μεγάλο δάχτυλο του ποδού του. Τα δάχτυλά του είναι μεγάλα σαν αγάλματα. Τεράστιες σπηλιές ανοίγονται εκεί όπου τα μέλη του έχουν σπάσει...».

Σημαντικό πρόβλημα, από το τέλος του μεσαίωνα και ώς τις τημέρες μας, ήταν η θέση του Κολοσσού. Σήμερα, μόνο υποθέσεις μπορούμε να κάνουμε, οι οποίες αποκλείουν βεβαία την περιπτώση του λιμανιού πάντως το επίγραμμα που σώθηκε στην Παλατίνη Ανθολογία προϋποθέτει μία μοναδική βάση και όχι δύο για τη στηριξη των ανοιγμένων σκελών. Στο επίγραμμα αναφέρεται ότι «δεν τον στήσαν θεοκρέμαστο πάνω από τη θάλασσα μονάχα, αλλὰ και στέρεα πάνω στη γη». Σ' αυτό το στίχο υπάρχει ένδειξη ότι ο Κολοσσός πρέπει να ήταν ορατός σ' αυτούς που έρχονταν από τη θάλασσα και ότι βρισκόταν στη σημείο που ενυπούσε την έδρασή του στη γη. Πουθενά δεν αναφέρεται η τοποθέτησή του

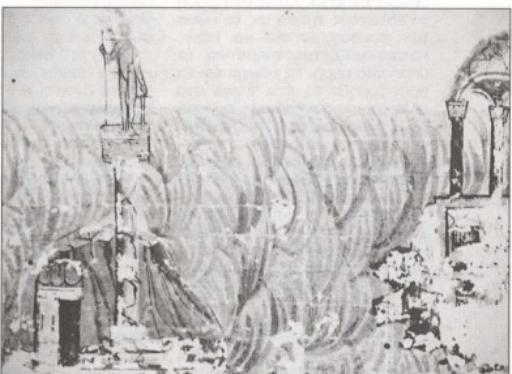
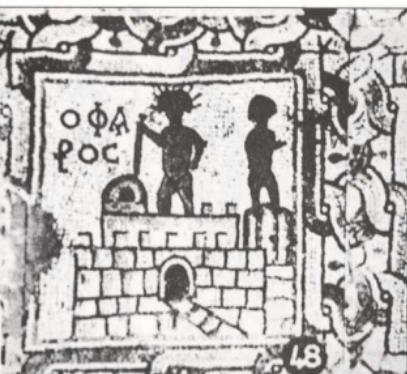
στο λιμάνι.

Σύμφωνα με τον Πλίνιο, ο Κολοσσός παρέμεινε όρθιος 66 χρόνια και επεισε – σύμφωνα με μαρτυρία του Πολύβιου – όταν σεισμός τάραξε το νησί και προκάλεσε ανυπολόγιστες ζημιές στην πόλη.

Οι Ρόδιοι όμως χρησιμοποίησαν κατά τέτοιο τρόπο το γεγονός, ώστε η συμφορά να αποβεί σ' αυτούς ωφέλεια παρά βλάβη. Ο γεωγράφος Στράβων αναφέρει για τον Κολοσσό ότι: «κείται νῦν ύπε τοι σεισμού πεδών, περικλασθείς από τῶν γονάτων» (226 π.Χ.).

Ο Πολύβιος με τρόπο παραστατικό εξηγεί πως «οι Ρόδιοι με τις ενέργειές τους παρουσιάζαν τη συμφορά μεγάλη και φοβερή. Με τις πρεοβείες τους και στις ιδιωτικές τους συνομιλίες υπέβαλλαν τα αιτήματα τους με σεμνότητα και αξιοπρέπεια, ώστε έκαμπαν τις πολεις, και προπάντας τους βασιλιάδες, όχι μόνο να προσφέρουν μεγάλες δωρεές, αλλά επιπλέον και να τους ευγνωμονούν».

Μεταξύ των δυρητών ο Πτολεμαίος, ο βασιλιάς της Αιγύπτου, υποσχέθηκε μεγάλη βοήθεια, και για την ανακατασκευή του Κολοσσού προσέφερε τρεις χιλιάδες τάλαντα, εκατό οικοδόμους, τριακόσιους πενήντα τεχνίτες, και για την τροφή τους κάθε χρόνο δεκατεσσερά τάλαντα.

3. Ψηφιδωτό από την Κυρήνη (Quars El Lebia), 6ος αι. μ.Χ.

4. Μικρογραφία κειμένου του Ψευδο-Νόννου.

Ο Κολοσσός όμως δεν ξαναστήθηκε και ο Στράβων εξηγεί ότι τούτο οφείλεται σε κάποιο χρονιό που έλεγε: «μὴ κινεῖν (κακόν) εἰς κείμενον», και που, σύμφωνα με αρχαίο σχολιαστή, οφειλόταν στον: «Βασιλέως βουλούμενοι αὐτὸν ἀναστῆναι φοβούμενοι Ρόδιοι μὴ πολὺς κατέπει» και «ἔκ τοῦ ἐν Ρόδῳ Κολοσσῷ, ὃς πεσὼν πολλὰς οἰκίας κατέσειε».

Στις αρχές περίπου του 5ου αι. μ.Χ. συντάσσεται κιμένο «περί των Επτά Θαυμάτων», που αποδίδεται σε κάποιον Φίλωνα. Αν και ο συγγραφέας απέχει χρονικά από το έργο επτά περίπου αιώνες, εντούτοις οι πληροφορίες που δίνει είναι διαφωτιστικές. Φαίνεται ότι πρόκειται για άνθρωπο που είχε δει από κοντά τον Κολοσσό. Από την περιγράφη του ξεχωρίζουμε τα σημεία εκείνα που είναι δυνατόν να μας οδηγήσουν σε κάποια συμπεράσματα.

Μας γνωρίζει ότι το άγαλμα έφερε τα σύμβολα του θεού «Ηλιου και ότι ήταν στημένο πάνω σε μεγάλη λευκή μαρμάρινη βάση. Οι πλέον όμις σμαρτικές πληροφορίες αναφέρονται στην κατασκευή του εργού. Σύμφωνα με τον Φίλωνα, ο τεχνίτης-γλύπτης Χάρης χρηματούσε τεχνική διαφορετική απ' αυτή που χρηματοποιούσαν μέχρι τότε στη χαλκοτεχνία, δηλαδή τη μεθόδο του χαμένου κεριού. Οι διαστάσεις δε του Κολοσσού επέβαλαν την τμηματική του κατασκευή.

Πρώτα στήθηκε πάνω στη βάση το κατώτερο τμήμα ώς το ύψος των σφυρών. Απεκίνη και πέρα, κατασκευάζοντας τη μητρικά τα υπόλοιπα μέρη, τα χύτευε και τα προσάρμοζε το ένα πάνω στο άλλο, ενα συγχρόνως συσώρευε χώμα καλύπτοντα το κατασκευασμένο μέρος, ώστε ο εργασίες να προχωρούν από την επιφάνεια του εδάφους. Έται, θα πρέπει να φανταστούμε ότι συγχρόνως με την κατασκευή του χάλκινου αγάλματος υψώνταν γύρω του ένας λόφος χώματος που, όταν το έργο ολοκληρώθηκε, πρέπει να ανερχόταν περίπου στο ύψος των 30 μ.

Προκειμένου το τεράστιο αυτό άγαλμα να είναι σταθερό, το είχαν «κτίσει» εσωτερικά με ορθογώνιους ογκολίθους, τους οποίους συνέδεε σιδερένιο πλέγμα.

Ήταν δε τόσο προσεγμένη η εσωτερική κατασκευή ώστε ο Φίλων αναφέρει: «Τὸ κεκρυμμένον τοῦ πόνου τοῦ βλεπομένου μειζὸν ἔστι», δηλαδή «κόπος που απαιτήθηκε για το μέρος του έργου που δεν φαίνεται είναι μεγαλύτερος απ' αυτόν του φανερού μέρους».

Οι τελευταίες χρονικές μαρτυρίες για τον Κολοσσό είναι του χρονογράφου Θεοφάνη και του αυτοκράτορα Κωνσταντίνου του Παρφρυγόνεντου, που αναφέρουν ότι σταν οι Αράβες, με αρχηγό τον Μωαβία, κατέλαβαν τη Ρόδο (653 μ.Χ.) «καθείλον τὸν εν αὐτῇ Κολοσσὸν, ὃν ἰουδαῖος τις ὡνησάμενος ἔμπορος Ἑδεσσόπει θενακούς καμηλούς ἐφόρτωσεν αὐτὸν τὸν χαλκὸν».

Από το τέλος του Μεσαίωνα, η θέση όπου βρισκόταν ο Κολοσσός ξεχάστηκε, με αποτέλεσμα τη δημιουργία φανταστικών απεικονίσεων του έργου και του περιβάλλοντος του.

Ο χρονογράφος Νικηφόρος Γρυγόρας, στα μέσα περίπου του 14ου αι. μ.Χ., προσπάθησε να εντοπίσει έστω και τήμα του Κολοσσού και τη θέση όπου ήταν στημένος, χωρίς όμως αποτέλεσμα, όπως ο ίδιος αναφέρει στο χρονικό του (1352-1359).

Διτυκοί όμως περιηγητές και χρονογράφοι, από το τέλος του 14ου αι. και μετά, με σδημό τη φαντασία τους και χωρίς κάνενα δεδομένο, «στήνουν» το άγαλμα στην είσοδο του λιμανού της Ρόδου.

Πρώτος ο Ιταλός συμβολαιογράφος Nicolo da Martoni αναφέρει τη θέση του Κολοσσού στο λιμανί. Την άποψη αυτήν υιοθετούν πολλοί Διτυκοί κατά τον 15ο αι. Διαφορετική άποψη παραδίδει ο Buondelmonte, ο οποίος έγραψε οκτώ χρόνια στη Ρόδο (1422) και αναφέρει την παράδοση που άκουσε, ότι δηλαδή Κολοσσός ήταν στημένος «εν τω μέσω των τειχών». Η εμπειρία που είχε από το χώρο, σε συνδυασμό με τις τοπικές παραδόσεις, κάνουν πιο αληθοφανή την άποψη του Buondelmonte, που φαίνεται να συνάδει με τις αρχαίες μαρτυρίες.

Παράλληλα με τις γραπτές μαρτυρίες οι Διτυκοί προχωρούν σε ιχνογραφικές αναπαραστάσεις, από τον 16ο αι. και μετά. Επικρα-

6. Πήλινη κεφαλή Ηλίου (Μουσείο Ρόδου).

τέστερη είναι αυτή του Rottiers (εικ. 1). Χαρακτηριστικό επίσης είναι και το ιχνογράφημα του Philippe Galle, που αναπαριστά συγχρόνως το έργο και το εργοτάξιο κατασκευής του (εικ. 2).

Πρόκειται για υποθετικές αναπαραστάσεις επιπρεσμένες από το αναγεννησιακό πνεύμα της εποχής, με κύριο στόχο τον εξωφρασμό και την παράλληλη στροφή προς τον αρχαίο κόσμο.

Εκτός όμως απ' αυτές τις αναπαραστάσεις, θα πρέπει να επισημανθούν και κάποιες άλλες που είναι πολύ πιθανόν να αναπαρι-

5. Ιχνογράφημα αποκατάστασης Κολοσσού, κατά Moreto.

στούν τον Κολοσσό και που προέρχονται από τον βυζαντινό κόσμο.

Σε ψηφιδωτό του δου αι. μ.Χ. από την Κυρήνη (*Quars el Lebia*) εικονίζεται, μεταξύ των άλλων, ο Φάρος, πάνω στον οποίο είναι στημένο ένα άγαλμα με ακτινωτό στεφάνι και Σίρος στο χέρι. Εδώ μάλλον θα πρέπει να θεωρήσουμε ότι πρόκειται για συμφυρμό απεικόνισης των δύο από τα εππάθια μέρη της αρχαιότητας (Φάρος της Αλεξανδρείας και Κολοσσός της Ρόδου) (εικ. 3).

Άλλη αναπαράσταση προέρχεται από την βυζαντινή μικρογραφία σε κείμενο του Θεοφίλου Νονού περί των Επτά Θαυμάτων, όπου ένα μεγάλο άγαλμα στημένο, σύμφωνα με την βυζαντινή συνήθεια, πάνω σε ψηλό στύλο, απεικονίζεται με δύο και ξίφος (εικ. 4).

Οι αναπαραστάσεις αυτές, πλησιέστερες χρονικά στο κείμενο του Φιλωνού, είναι βέβαια προσαρμοσμένες στην βυζαντινή αισθητική.

</